

АРКУША ЛАРИСА ІГОРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики, доктор юридичних наук*

ЧІПКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук*

ЗАГОРОДНІЙ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук*

**ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ОБІГУ
АВТОТРАНСПОРТУ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ УМОВ**

Карантин в умовах пандемії впливає на відповідні процеси у злочинному середовищі. І хоча загальна кількість зареєстрованих повідомлень з ознаками кримінальних правопорушень в Україні зменшилася на 30-35%, кількість проявів шахрайської діяльності тільки збільшується. При цьому особливого значення набуває професійна майстерність працівників правоохоронних органів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Так, при розслідуванні шахрайства у сфері обігу автотранспорту, особливо, якщо це стосується шахрайств-підстав, пов'язаних з імітуванням дорожньо-транспортних пригод з метою отримання грошових коштів у потерпілого на місті вчинення ДТП, або шахрайств у сфері страхування автотранспорту, спрямованих на отримання страхових відшкодувань шляхом омани з інсценуванням дорожньо-транспортних пригод, крадіжок автотранспорту, різних вузлів, агрегатів і особистих речей, що знаходяться в автомобілі, а також інсценуванням інших страхових випадків та завищенням розміру шкоди виникає необхідність та має значення якість проведення *слідчого огляду*.

При цьому об'єктами слідчого огляду є: місце події (наприклад, місце інсценування ДТП місце здійснення ремонтних робіт автотранспорту тощо), транспортні засоби (як знаряддя злочину при шахрайських діях, пов'язаних з інсценуванням, або як предмет злочинного посягання), документи (наприклад, ті, що супроводжують процедуру отримання страхової премії, а також, ті, які містять ознаки підробки задля забезпечення шахрайських дій).

Огляд місця події при розслідуванні шахрайств у сфері обігу автотранспорту фактично нічим не відрізняється від завдань огляду місця події при розслідуванні будь-яких злочинів. Має значення: своєчасність, об'єктивність та повнота огляду, його чітка організація, плановість, ефективність використання науково-технічних засобів та мето-

дів. При цьому зазначена слідча (розшукова) дія у досліджуваних умовах має деякі технологічні та тактико-методичні особливості.

Традиційно слідчий огляд місця події здійснюється у три технологічні етапи: підготовчий, робочий, заключний.

На підготовчому етапі крім загальноприйнятих дій [див., наприклад: 1; 2; 3; 4; 5, с. 8], слідчий повинен звернути увагу на оперативність та своєчасність проведення огляду місця події, у зв'язку з тим, що чим більше часу минає з моменту події, тим менший комплекс слідів буде виявлено внаслідок проведення огляду. Як свідчить аналіз матеріалів слідчої практики, інформація щодо здійснення шахрайських дій вищезазначеними способами надходить із запізненням, що призводить до зниження ефективності проведення огляду.

Саме на підготовчому етапі слідчий повинен приділити суттєву увагу контролю за якістю комплектації науково-технічними засобами, а також застосуванню спеціальних знань, необхідних для встановлення ознак шахрайських дій (спеціалісти: криміналісти, автотехніки, з ремонту окремих агрегатів автотранспорту тощо). Саме якісне застосування при огляді місця події зазначених спеціальних знань у комплексі з виявленими на місці події слідами створить умови для висування відповідних версій щодо наявності ознак вчинення вищезазначених шахрайських дій.

На робочому етапі огляду місця події слідчий зобов'язаний оглянути навколишню місцевість, ділянки дорожнього полотна, а також транспортний засіб і предмети, що побічно вказують на спосіб вчинення шахрайських дій.

Значно можуть відрізнятися і особливості огляду місця події у разі викриття шахраїв на місці сфальсифікованого ДТП (з метою отримання страхової премії) або отримання слідчим інформації про неодноразове шахрайство у випадках вимагання на місці інсценованого ДТП.

По-перше, особливістю є те, що огляд доцільніше буде здійснювати за наявності на місці події транспортного засобу (учасника події) у поєднанні з оглядом самого транспортного засобу, слідів, а також первинного огляду документів.

По-друге, у ході огляду місця події досить важливо виявити та зафіксувати за допомогою фото- та відеоапаратури наявні ознаки взаємодії слідоутворюючих та слідосприймаючих об'єктів, що може бути доказом їхнього контакту [6, с. 41-42]. При цьому необхідно звертати увагу на ознаки контактної взаємодії (сліди нашарування та відшарування лакофарбного покриття, подряпини на металевих частинах, тощо). Слід наголосити на тому, що має значення, як наявність, так і відсутність відповідних слідів, що може вказувати на шахрайські дії шляхом інсценування. Крім того при фіксації можна використовувати вимірювану фотографію, що створить можливість використання зазначеної фотографії як джерело достовірної інформації.

По-третє, результати огляду необхідно оцінювати в комплексі. При цьому слід застосовувати метод мисленого моделювання, як досить ефективного способу пізнання дійсної картини події, яка сталася [7, с. 9], а також як такого, що створює умови для висування версій щодо

способу, механізму та осіб, причетних до вчинення шахрайських дій подібного роду [8, с. 9; 9, с. 470].

По-четверте, при проведенні огляду місця події у випадках ДТП-«підстав», інсценування ДТП з метою отримання страхової премії, інсценування незаконного заволодіння транспортними засобами, інсценування його підпалу, або імітування заміни окремих агрегатів авто, слідчому необхідно обов'язково залучати спеціалістів задля сприяння у дослідженні й оцінюванні доказів (виявленню, фіксації та вилученню традиційних криміналістичних слідів) [10, с. 83]. Так, спеціаліст-криміналіст, застосовуючи знання, навички та технічні можливості, спрямовані на виявлення та опрацювання з мікро-об'єктами, може сприяти слідчому у фіксації, вилученні та опису слідів, а також допоможе в перевірці свідчень окремих осіб про обставини події [11, с. 176-177], зокрема й негативні [12, с. 7-20] (під негативними обставинами слід розуміти обставини, які суперечать уявленням про звичайний при подібній ситуації хід речей, та можуть свідчити про помилковість версії або про неточність отриманої інформації [13, с. 401-402]). Крім того результати таких досліджень дозволять перевірити вже висунуті слідчі версії та отримати дані для застосування відповідних тактичних прийомів, а також надасть можливість зібрати та зафіксувати необхідні сліди для подальшого призначення комплексної автотехнічної експертизи.

На заключному етапі огляду місця події, слідчий відповідно до вимог ст. 237 КПК України складає протокол, а також складає відповідні схеми, які супроводжуються ілюстраціями, упакує вилучені об'єкти та сліди.

Також слід зазначити, що при огляді місця події особливу увагу слід звертати на наступні сліди, які можна класифікувати:

за часом виникнення: сліди, які з'явилися до події та після події (інколи ушкодження, які є підставою для вчинення шахрайства за зазначеними способами, можуть бути отримані до кульмінаційної частини шахрайської події);

за наявністю: наявні або відсутні ті чи інші сліди в межах місця події та поза ним, внаслідок події, що відбулася (наприклад, відсутність гальмового шляху, що суперечить свідченням учасників події; відсутність витоку відповідних речовин, що повинно бути, як результат події, відсутність слідів на огорожах поряд з дорожнім полотном, тощо);

за характером ушкоджень на транспортних засобах: сліди на самих транспортних засобах, сліди на окремих їхніх частинах та сліди від окремих частин (мікросліди від скла, фарби; від агрегатів, фрагментів авто, тощо). При цьому необхідно враховувати місце розташування зазначених слідів, що може характеризувати наявні шахрайські дії (встановити можна внаслідок проведення трасологічної експертизи);

за наявністю слідів на потерпілих: наявність або відсутність слідів на тілі потерпілих (визначити причинно-наслідковий зв'язок можливо судово-медичною експертизою) [14, с. 64].

Проведені дослідження дозволили нам виявити основні ознаки слідів, що безперечно вказують на здійснення шахрайства, які виявляються як у ході огляду місця події, так і при огляді транспортних засобів і до таких ознак можливо віднесли наявність слідів взаємодії транспортного засобу з об'єктами за відсутності цих об'єктів на місці події або невідповідність ушкоджень об'єкту; відсутність слідів динамічної фізичної взаємодії на виявлених на місці події транспортних засобах; відсутність або невідповідність слідів нашарування лакофарбного покриття на транспортних засобах, що брали участь у події; наявність на пошкодженій частині транспортного засобу слідів неякісного або багаторазового ремонту; наявність на пошкодженій частині транспортного засобу слідів корозії металу; невідповідність розмірів, місця розташування і топографії ушкоджень на транспортних засобах, виявлених на місці події; наявність слідів ушкоджень на придорожніх об'єктах, видалених на певній відстані від місця події і що виникли в результаті динамічного контакту з ними транспортного засобу; незбігання вектору руху транспортного засобу і фрагментів агрегатів, деталей, вузлів, що відокремилися, а також гальмівного шляху реальному вектору руху транспортного засобу; незбігання кількісного і якісного складу фрагментів деталей, вузлів і агрегатів, а так само осколків світлової апаратури, виявлених на місці події, з тими, які вилучені при огляді транспортних засобів; відсутність слідів протікання паливно-мастильних матеріалів або технічної рідини при ушкодженні відповідних агрегатів транспортного засобу; невідповідність або відсутність тілесних ушкоджень у учасника події, щодо характерних ушкоджень для його розташування в транспортному засобі, а також відсутність слідів знаходження даної особи за кермом під час події або наявність слідів знаходження там іншої особи.

Але слід зазначити, що аналіз матеріалів слідчої практики свідчить про те, що на якість виявлення, дослідження та фіксацію зазначених слідів при проведенні огляду місця вчинення зазначених способів шахрайства впливає недостатнє використання сучасних техніко-криміналістичних засобів.

Список використаної літератури:

1. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практич. посібник / [за ред. Н. І. Клименко]. К. : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
2. Криміналістика : підручник / [за ред. В. Ю. Шепітька]. К. : Ін Юре, 2003. 684 с.
3. Ефимичев С. П. Процессуальная характеристика. Осмотр / Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности) : учебное пособие. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. 240 с.
4. Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекцій. Харків : УкрЮА, 1994. 20 с.
5. Осмотр места происшествия / под ред. В.М. Логвинова. М., 2013. 376 с.

6. Онучин А.П. Методика расследования дорожно – транспортных происшествий [Текст] : учеб. пособие / А.П. Онучин. – Свердловск : Свердловский юридич. инст-т, 1986. 92 с.
7. Логвиненко Е.А. Мысленное моделирование в тактике следственных действий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар. 2003. С. 9.
8. Скорченко П.Т. Расследование отдельных общеуголовных преступлений, связанных с завладением имущества // Криминалистика / авт. Кол. Е.Н. Викторова, Л.Н. Викторова, Ю.П. Голдовьянский и др.; под ред. В.А. Образцова. М., 1995. С. 470.
9. Селина Е.В. Применение специальных познаний в уголовном процессе. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2002. 144 с.
10. Ищенко П.П. Получение розыскной информации в ходе предварительного исследования следов преступления. М., 1994. 185 с.
11. Дворкин А.И. Осмотр, предварительное исследование и экспертиза вещественных доказательств – микрочастиц. М., 1980. С. 7-20.
12. Криминалистика: учеб. / Отв. ред. Н.П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 1999. 608 с.
13. Волгин В.В. После ДТП. 3-е изд., перераб. и доп. М: Ось-89, 2002. 208 с.

Ключові слова: огляд, місце події, шахрайство, сфера обігу автотранспорту, технологічний етап.

Ключевые слова: осмотр, место происшествия, мошенничество, сфера оборота автотранспорта, технологический этап.

Key words: review, the place of the event, fraudulent, motor vehicles transaction, technological stage.

ВАЩУК ОЛЕСЯ ПЕТРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, доцент,
голова Ради молодих учених при МОН*

ВИКОРИСТАННЯ ПОШУКОВИХ СИСТЕМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В рамках кримінального провадження пошук інформації в мережі Інтернет здійснюється майже всіма учасниками кримінального провадження. Зазвичай, пошук інформації в мережі Інтернет відбувається через пошукові системи, де найбільш розповсюдженими за популярністю є каталоги та пошукові машини. Пошукові каталоги – це тематично систематизована інформація про веб-сторінки в мережі Інтернет. Пошукові машини – програми автоматичного пошуку.

Учасник кримінального провадження здебільшого здійснює контекстний пошук, тобто пошук за змістом документів. Для здійснення швидкого пошуку необхідної інформації в мережі Інтернет учасник кримінального провадження повинен володіти системою знань про існуючі пошукові системи з постійним оновленням їх змісту та опа-